

Д. Г. Дончук-Донцов, студент I курсу (гр. УП-20) ФЕМ
Житомирський державний технологічний університет
Науковий керівник – к.і.н., доц. М. Е. Кругляк

ВИЗВОЛЕННЯ БІЛОРУСІ ВІД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1944)

Петро Іванович Багратіон (1765–1812) – російський генерал від інфантерії, улюбленець О. Суворова, його сподвижник і герой Вітчизняної війни, походив з давнього роду грузинських царів Багратидів. Сам Сталін говорив: «Так нехай ця операція буде названа на честь мого земляка, героя війни Петра Багратіона». Мова йде про наступальну операцію «Багратіон», в ході якої влітку 1944 року від нацистських окупантів було визволено територію Білорусі.

Білорусь неодноразово була театром воєнних дій у минулих війнах (наприклад в 1812, 1915–1917, 1918–1920 рр.). Вона стала ареною активних операцій Великої Вітчизняної війни в 1941–1943 рр. Однак операції Червоної Армії на Білоруському стратегічному напрямку влітку 1944 р. перевершили всі попередні за своїм розмахом, темпами, кількістю військ і техніки.

У червні 1944 р. німці вважали, що фронт у Білорусії стабілізувався. З 22 танкових дивізій, які вони мали на Сході, 20 були розташовані на південь від Прип'яті і тільки дві знаходилися на північ від неї. Але й на цей раз гітлерівське командування прорахувалося. У підсумку обговорення в Ставці Верховного Головнокомандування Червоної Армії оперативно-стратегічного становища на фронті до літа 1944 р. було визнано доцільним ліквідувати спочатку білоруський виступ противника і розгромити його сили в районі Вітебськ, Орша, Бобруйськ, Мінськ, без чого наступ на Україну був би незабезпеченим.

Розгром Центральної групи німецьких армій в Білорусії мав велике стратегічне і політичне значення. Докорінно змінилася б обстановка на всьому театрі війни на нашу користь. Разом з тим, успішний наступ в Білорусії найкращим чином забезпечив би наші наступні наступальні дії в Україні і Польщі.

Загальне положення сторін у Білорусії на 1 червня 1944 р. було наступним. На півночі, в смузі місцевості між лінією Невель, Ідріці і лінією Велиж, Вітебськ, перебували війська 1-го Прибалтійського фронту в складі трьох армій: 6-ї гвардійської, 4-ї ударної і 43-ї. На Вітебському і Оршанському напрямках розташовувалися три армії 3-го Білоруського фронту – 39-а, 5-а і 31-а. У центрі, на Могильовському напрямку, групувалися сили 2-го Білоруського фронту, що включав також три армії: 33-ю, 49-ю і 50-у. Південніше, на фронті, що проходив через Рогачов і Жлобин до гирла р. Птич і далі на захід вздовж р. Прип'яті до Ковеля, діяли війська 1-го Білоруського фронту, причому на північ від р. Прип'яті перебували 3-я, 48-а і 65-а армії. Їм протистояли в смузі місцевості на північ від р. Прип'яті війська Центральної групи німецьких армій (9-ї, 4-ї і 3-ї танкової армій) і частиною, на півночі, війська 16-ї німецької армії, яка входила до складу північної групи армій.

До початку нашого наступу противник займав добре організовану оборону. На Вітебському напрямку перебувала 3-я танкова армія, на Оршанському і Могильовському напрямках групувалися дивізії 4-ї німецької армії, а в Бобруйську напрямком прикривала 9-а армія. Уздовж р. Прип'яті проходив фронт 2-ї армії. Оборона супротивника спиралася на розвинену систему польових укріплень траншейного типу з використанням природних рубежів. Глибина і обладнання оборонних смуг були різні. Оперативний задум Ставки передбачав нанесення головних ударів на обох наших флангах. Після розгрому Вітебсько-Оршансько-Лепельського угруповання німців 1-й Прибалтійський фронт мав наступати головними силами в напрямку Лепель, Свенцяни, забезпечуючи з півночі наші війська, що наступали на Мінськ; 3-й Білоруський фронт мав розвивати головний удар на Мінськ, а правим крилом наступати на Молодечно. 1-й Білоруський фронт по знищенні Бобруйського угруповання мав вийти головними силами правого крила в район Пуховичі, Осиповичі, Слуцьк, маючи на меті наступ на Мінськ, а частиною сил – на Барановичі. 2-му Білоруському фронту, що діяв в центрі, належало розбити Могильовське угруповання німців і вийти до р. Березина; надалі намічався наступ на Сміловичі і Мінськ.

Загальний оперативний задум передбачав проведення великої стратегічної операції в тісній взаємодії чотирьох фронтів з метою розгрому головних сил центральної групи німецьких армій в Білорусії і визволення столиці – м. Мінськ. План дій Верховного Головнокомандування Червоної Армії передбачав дроблення німецького фронту на шматки, оточення і знищення ворожих сил по частинах. Дії військ на білоруському стратегічному напрямку в червні-липні 1944 р. розгорнулися у великому районі, межами якого можна прийняти: на півночі – лінію Невель, Двінськ (Даугавпілс), Шауляй; на півдні – лінію Гомель, Мозир, р. Прип'яті, Брест; на сході – лінію Невель, Смоленськ, Гомель; на заході – Шауляй, Каунас, Білосток, Брест. Ця смуга місцевості, що тягнеться зі сходу на захід на 450–550 км і з півночі на південь на 400–450 км, охоплювала територію Білоруської РСР і частину Литовської РСР.

За 15 хвилин до початку атаки, незважаючи на хмарність і дощ, наша авіація вісімнадцятьма Іл-2 завдала бомбардувально-штурмовий удар по штабу 78-ї штурмової німецької піхотної дивізії. В результаті в районі розташування німецького штабу почалися пожежі. Одночасно 160

бомбардувальників Пе-2 піддали бомбардуванню район Острів-Юр'єв. За 5 хвилин до атаки піхоти наші штурмовики почали діяти по знищенню артилерійських, мінометних батарей супротивника на полі бою. О 9.00 почалася атака піхоти і танків по всьому фронту. 39-а армія генерал-лейтенанта Люднікова, завдаючи головного удару лівим флангом силами 5-го гвардійського стрілецького корпусу, прорвала оборону німців.

На 24 червня 1944 р командувач 39-ю армією наказав 5-му гвардійському стрілецькому корпусу до ранку перерізати передовими батальйонами дорогу Вітебськ – Мошкало і бути готовим до наступу в напрямку на Островно. 5-а армія генерал-лейтенанта Крилова наносила головний удар правим флангом силами 72-го і 65-го стрілецьких корпусів. Війська армії прорвали оборону німців на ділянці Кузменці, Осетки, завдали поразки частинам 299-ї піхотної дивізії супротивника. 11-а гвардійська армія генерал-лейтенанта Галицького зломил оборону супротивника на ділянках озеро Зеленський, Острів-Юр'єв і, долаючи впертий опір німців, просунулася на глибину 2-8 км. Отже, в результаті перших трьох днів наступу війська 3-го Білоруського фронту повністю прорвали оборону німців від Західної Двіни до Дніпра на 100 км і просунулися в глибину 30-50 км. Для вітебського угруповання німців створилася загроза повного оточення. Німецьке командування 24 червня віддало наказ про відхід в західному і південно-західному напрямках, але встигла відійти тільки частина тилів 9-го і 53-го армійського корпусу. 26 червня супротивник робив відчайдушні спроби вирватися з кільця.

Війська 3-го Білоруського фронту 9 липня взяли Ліду, 13 липня – Вільнюс. 15 липня війська фронту форсували Німан в районі Алітуса і захопили кілька плацдармів на західному березі. Війська 2-го Білоруського фронту 8 липня взяли Новогрудок і Барановичі, 16 липня – Гродно. В цей же час 33-я армія 3-го Білоруського фронту і 50-я і 49-а армії 2-го Білоруського фронту вели бої проти оточеного на схід від Мінська угруповання німецьких військ. До 12 липня це угруповання було в основному розгромлене (згідно мемуарів Василевського – взято в полон 35 тисяч, у тому числі 12 генералів), проте окремі групи німців продовжували пробиватися на захід. Війська 1-го Прибалтійського фронту знову перейшли в наступ 20 липня. 22 липня був узятий Паневежис, 27 липня – Шауляй. Війська 3-го Білоруського фронту з 15 липня стояли в обороні на р. Німан. Війська 2-го Білоруського фронту відновили наступ 20 липня, і 27 липня взяли Білосток. Війська 1-го Білоруського фронту 20 липня форсували р. Західний Буг і вступили на територію Польщі. 23 липня був узятий Люблін, 28-го липня – Брест. Війська 2-го Білоруського фронту за місяць боїв зуміли просунути на 10–30 км. Війська 1-го Білоруського фронту 31 липня підійшли до підступів Праги (передмістя Варшави). На початку серпня війська лівого крила фронту захопили два плацдарми на західному березі р. Вісла, а також вийшли на р. Нарев. 29 серпня 1944 р. Ставка ВГК наказала чотирьом фронтам перейти до оборони. Наступ, розпочатий 23 червня на центральній ділянці радянсько-німецького фронту, завершився.

У ході операції «Багратіон» Радянська Армія зайняла територію всієї Білорусії, Литви, частини Польщі, впритул наблизилася до кордону Німеччини. Радянські війська просунулися на 300–500 км. Збройні сили Німеччини понесли великі втрати в живій силі – безповоротно (убитими і полоненими) 289 тис., пораненими – 110 тис. Втрати Радянської Армії – безповоротно 178,5 тис., пораненими 587 тис. Ми можемо назвати операцію «Багратіон» помстою радянського народу за кампанію 1941-го року і окупацію 1942-го. Саме ця операція стала однією з тих, які здійснили корінний перелом у другій світовій війні поряд з такими битвами, як Сталінград і День-Д.